

Redovisning av åtgärdsprogram för bredbandad ekbarkbock, 2015–2019

(Plagionotus detritus)

Hotkategori: Starkt hotad (EN)

Rapporten har upprättats av
Miguel Jaramillo, Julia Stigenberg, Länsstyrelsen Stockholm
Niina Sallmén, Ulrika Westling, Naturföretaget

NATURVÅRDSVERKET

Förord

Åtgärdsprogram för hotade arter och naturtyper är ett av flera verktyg för att nå det av riksdagen beslutade miljö kvalitetsmålet Ett rikt växt- och djurliv, och även de övriga sex ekosystemrelaterade miljö kvalitetsmålen.

Åtgärdsprogram för hotade arter och naturtyper bidrar även till att uppnå Aichimål 12 inom Konventionen för biologisk mångfald som handlar om att senast 2020 ha förbättrat hotade arters bevarandestatus och mål 15, delmål 15.5 i de Globala målen för hållbar utveckling om att hejda förlusten av biologisk mångfald och senast 2020 skydda och förebygga utrotning av hotade arter.

Åtgärdsprogrammet för bredbandad ekbarkbock 2015–2019 har koordinerats nationellt av Länsstyrelsen i Stockholms län. Denna rapport är en redovisning till Naturvårdsverket av genomförda åtgärder och resultat från programperioden. Rapporten innehåller även förslag om programmets eventuella fortsättning.

De konkreta slutsatserna i rapporten speglar författarens bedömningar och är inte en självklar återspeglning av Naturvårdsverkets ställningstagande. Rapporten kommer att användas som ett underlag för Naturvårdsverkets beslut om åtgärdsprogrammets fortsättning.

Samlad information om åtgärdsprogrammet finns på Naturvårdsverkets hemsida: Åtgärdsprogram för bevarande av Bredbandad ekbarkbock, ISBN 978-91-620-5469-4.

Stockholm februari 2023

Maria Widemo
Chef Artenheten

Innehåll

FÖRORD	3
INNEHÅLL	4
SAMMANFATTNING	5
BAKGRUND	6
VISION OCH MÅL	8
Vision	8
Långsiktigt mål	8
Kortsiktigt mål (2009)	8
GENOMFÖRDA ÅTGÄRDER	9
Dialog och samverkan	9
Information, utbildning och rådgivning	9
Aktiva åtgärder i fält	10
Populationsförstärkande åtgärder	10
Datainsamling och analyser	11
Inventeringar och övervakning	11
Ny kunskap om feromonfällor	12
Kostnad av genomförda åtgärder	12
RESULTAT AV GENOMFÖRDA ÅTGÄRDER	14
Dialog och samverkan	14
Populationsförstärkande åtgärder och skötsel	14
SLUTSATSER	16
Utförda åtgärder och måluppfyllelse	16
Behov av fortsatta åtgärder	17
Bedömning av åtgärdsprogrammets framtid	19
PUBLIKATIONSLISTA	20

Sammanfattning

Under programperioden har tre län bekostat och utfört åtgärder med medel inom åtgärdsprogrammet. Länen har framförallt arbetat med populationsförstärkande åtgärder och biotopskötsel och huvuddelen av åtgärderna har gjorts eller finansierats i samverkan med andra aktörer. Till exempel har Uppsala och Kalmar län samarbetat med Nordens Ark och fått till flera lyckade utsättningar av koloniserade ekstockar och/eller vuxna insekter i Båtfors respektive Björnö naturreservat. Länsstyrelsen i Stockholm har som koordinerande län arbetat med information och samverkat med Kungliga Djurgårdsförvaltningen om biotopskötsel, bland annat för att få till kontinuitet i veddeponierna som anlagts inom de kända lokalerna på Norra och Södra Djurgården. I Kalmar och Uppsala län har ÅGP-verksamheten haft bra intern samverkan med reservatsförvaltarna och på så vis fått till olika typer av skötsel i ekmiljöer för att gynna den bredbandade ekbarkbocken eller för att skapa förutsättningar för nya utsättningar av arten. Någon metodisk uppföljning av de senaste årens fältarbete har inte kunnat göras, men i stort bedöms samverkansåtgärderna för skötsel och återetablering ha varit framgångsrika och förbättrat utgångsläget för den bredbandade ekbarkbocken, både på dess ursprungliga lokaler i Stockholms län och på de lokaler där det har gjorts utsättningar. Utöver dessa positiva skötselresultat har ett par nya fynd av skalbaggen konstaterats i Stockholms respektive Kalmar län.

Av de föreslagna programåtgärderna har nu huvuddelen utförts. Men ett par åtgärder kvarstår, som samtliga svarande tre län anser behöver fortsätta för att säkra tillståndet för den bredbandade ekbarkbocken och dess habitat. Dessa åtgärder är framförallt övervakning, fortsatt skötsel av ekmiljöer och veddeponier där arten nu har starka populationer, och fortsatt utsättning av skalbaggar i Kalmar och Uppsala län.

Länsstyrelsen i Stockholm föreslår att programmet förlängs med reviderad åtgärdstabell.

Bakgrund

Bredbandad ekbarkbock tillhör skalbaggsfamiljen långhorningar och ingår i den grupp arter som brukar kallas getingbockar. Den är en av våra sällsyntaste bark- och vedlevande insekter. I Sverige förekommer arten endast på ek, främst i glesa bestånd med många grova och gamla ekar. Arten har påträffats äggläggande i ved av en diameter ned till 20 cm, men för långsiktig överlevnad kräver arten ekbestånd med mycket grova träd som har förmåga att skapa en kontinuerlig succession av nedfallna grova stam- och grendelar. Genom artens förmodade höga krav på värme föredrar den mer öppna bestånd med solexponerade träd. Arten är sekundär på träden, dvs. den angriper enbart helt död ekved. Eftersom den helst förpuppar sig i barken och har sin larvutveckling i innerbarken på ekarna, skadar den ej virket eller påskyndar ekdöd.

Från att ha haft en ganska vid utbredning i sydöstra Sverige har arten fram till nyligen endast kunnat påträffas på några få ställen i Stockholms län. Sedan 2016 pågår återetableringsförsök av framavlade skalbaggar och små populationer finns nu även i Båtfors vid nedre Dalälven samt i Björnö naturreservat i Kalmar län. Under 2018 inrapporterades ett nytt fynd av arten från Åkersberga, i Stockholms län. Ett nytt fynd av arten gjordes samma år inom Hornsö ekopark, som kommer följas upp av länsstyrelsen i Kalmar. I den senaste svenska rödlistan (2020) bedöms arten fortsatt vara Starkt hotad (EN).

Den viktigaste anledningen till artens nedgång är förmodligen uthuggningen av gamla grova ekar i det svenska landskapet, vilket började redan under 1800-talet. Senare decenniernas nedgångar beror kanske främst på ökad igenväxning av tidigare öppna ekmiljöer, t.ex. som följd av att beteshävd upphör. Dels missgynnas arten av ökad skuggning, dels dör ekarna snabbare p.g.a. konkurrensen om ljusstillgången från för tätt stående träd. På många ställen i parker och betesmarker städas dessutom nedfallna gren- och stamdelar bort. När vedsubstraten minskar kan larverna utsättas för större konkurrens med andra långhorningar i kambiet vilket kan vara en bidragande orsak till artens minskning. I vissa delar av Sverige, liksom i Mellanuropa, har det under perioder också skett omfattande ekdöd, vars huvudorsak är okänd. Tillfälligt kan den bredbandade ekbarkbocken gynnas av den vedbildning som följer på ekdöd, men i ett längre perspektiv begränsar det kontinuiteten av de gamla träd som arten är beroende av.

Åtgärdsprogrammet för bredbandad ekbarkbock har bedrivits under åren 2005–2009 och förlängdes därefter 2010–2014 samt 2015–2019. Denna redovisning avser den tredje perioden av programmet dvs. 2015–2019. Länsstyrelsen i Stockholms län har varit nationell koordinator för åtgärdsprogrammet. Slutredovisningen har sammanställts av Naturföretaget tillsammans med Länsstyrelsen i Stockholm, och baseras på svar från berörda länsstyrelser inkomna under februari–mars 2020 samt på tidigare redovisningar till Naturvårdsverket.

Fyra län (Stockholm, Uppland, Kalmar och Gävleborgs län) berörs av programmet och tre län har besvarat enkäten inför slutredovisningen.

Vision och mål

Den vision och de mål som nämns i åtgärdsprogrammet för bredbandad ekbarkbock 2005–2009 lyder:

Vision

Arten bör under de första åren öka sin numerär till uppskattningsvis 500 fertila individer på Djurgårdarna. Detta sker främst genom förnyat virke som läggs upp i ved-deponin vid Stora Skuggan samt att lägga upp en ny deponi på Södra Djurgården. Man bör genom uppfödning av arten även bygga upp en individbank för utplantering främst på lokalerna där arten dött ut under de senaste decennierna. Genom en redan genomförd restaurering av gammelekområden (bl.a. för läderbaggen) skulle man på sikt även kunna försöka utplantera arten i ytterligare områden, exempelvis i eklandskapet söder om Linköping. En vision är att arten på längre sikt kan strykas från den svenska rödlistan

Långsiktigt mål

Som långsiktigt mål gäller att arten inte längre skall vara rödlistad i Sverige. Ved- och stamdelar av ek ska finnas i landskapet i en omfattning som räcker för en naturlig förnyring av arten i minst fem svenska landskap (t.ex.: Öl., Sm., Ög., Upl. och Gstr.). Det skall ske genom föreskrifter och skötselåtgärder i skyddade områden, naturvårdshänsyn i skogsbruket, frivilliga åtaganden på privatmark samt genom information till markägare och markägarorganisationer. Ett långsiktigt mål är naturligtvis även att ekbestånd skall planteras och skötas på ett sådant sätt att arten kan ha möjlighet att i överskådlig tid hitta passande yngelplatser på så många ställen som möjligt.

Kortsiktigt mål

Senast vid programtidens slut skall populationen av den bredbandade ekbarkbocken motsvara minst 500 fertila individer per år på förekomstplatserna inom Nationalstadsparken. Detta mål uppnås i första hand genom skötsel av den befintliga ved-deponin på Djurgården samt anläggandet av ytterligare en deponi. I andra hand nås målet genom uppfödning och utplantering av arten. Eftersom det i dagens läge saknas uppgifter om hur stor populationen är på Djurgårdarna samt hur mycket den varierar år från år, får denna siffra på 500 individer ses som ett teoretiskt men tydligt mål. Under programperioden bör även en standardiserad uppföljningsmetod utarbetas och även en plan för utsättning ha startats i åtminstone C-län och H-län.

Genomförda åtgärder

Tre län (Stockholm, Kalmar och Uppsala län) har bekostat och utfört åtgärder med medel inom åtgärdsprogrammet. Länen har under den förlängda programtiden främst arbetat med biotopskötsel och populationsförstärkande åtgärder. Några län har börjat följa upp utförda fältåtgärder och ett län har inventerat äldre lokaler.

Flera av de populations- eller habitatförstärkande åtgärderna görs i samverkan med andra aktörer, både internt inom länsstyrelserna och i samarbete med externa aktörer. Samtliga tre län har fått åtgärder utförda inom länen via interna förvaltningsmedel och några åtgärder har bekostats med hjälp av externa finansiärer som exempelvis Nordens Ark och Kungliga Djurgårdsförvaltningen. ÅGP-arbetet inom de tre länsstyrelserna har genomförts i dialog med forskare vid SLU angående framtagning av feromoner som ska användas vid uppföljning av genomförda åtgärder.

Dialog och samverkan

Information, utbildning och rådgivning

Alla län har utfört en eller ett par informationsåtgärder om skalbaggen och dess miljöer, utöver den som utpekats i programmets Bilaga 1. Länsstyrelsen i Stockholms län har tillsammans med Kungliga djurgårdsförvaltning under 2016 anordnat en tvådagarssträff om vedskalbaggar, med ca 40 deltagare från sju länsstyrelser. ÅGP i Kalmar län har under 2018 hållit en guidning på Björnö för den lokala hembygdsföreningen och haft dialog med arrendatorparet. I de årliga ekvandringar (guidningar) som berör ekmiljöer i Nationalstadsparken i Stockholm ingår även kommunikation om arten och åtgärdsprogrammet. År 2016 gjorde P4 Uppland ett nyhetsinslag om den första utsättningen av bredbandad ekbarkbock i Uppland, där bland annat personal från Nordens Ark medverkade.

Länsstyrelsen i Stockholms län har inte gjort någon revidering av infofoldern med hänvisning till att åtgärden bedömts vara onödig och kostnadsineffektiv. Det är få markägare i länet som berörs av informationen, därutöver har man velat undvika informationsfoldrar i form av pappersprodukter.

Samverkan för skötsel och återetablering

Mycket av återetableringsarbetet av skalbaggen och den biotopskötsel som utförts görs sedan länge i samverkan med andra aktörer, både med andra verksamheter inom länsstyrelsen och externa. Sedan 2007 sker samverkan för avelsförsök och utsättning med Nordens Ark. Förutom berörda länsstyrelser har även Kungliga Djurgårdsförvaltningen varit involverad och bidragit till att förstärka avelspopulationen genom insamling av baggar från faunadepåer vid Stora Skuggan. I Stockholms län finns ett nära samarbete med Kungliga Djurgårdsförvaltningen för arbete med arten inom Nationalstadsparken. Bland annat sköter

Djurgårdsförvaltningen om veddeponierna och förser dessa årligen med ny ved. Det förs också diskussioner om att friställa ekar i lämpliga brynmiljöer, som potentiellt kan bli nya habitat för arten. Länsstyrelsen i Stockholms län har under de senaste åren haft samråd med Fastighetsverket och några kommuner i syfte att gynna arten och potentiella substrat, exempelvis vid friställning av ekar i igenväxta miljöer. Det har bl.a. skett rådgivning i samband med borttagande av enstaka ekar, där påverkan på arten har tagits upp.

I Uppsala och Kalmar län samverkar ÅGP ofta med reservatförvaltningarna. Den utsättning av skalbaggar som sker i Björnö naturreservat utanför Kalmar görs t.ex. i samverkan med reservatsförvaltare. Reservatsförvaltningen på Länsstyrelsen i Uppsala län utför kontinuerlig skötsel för att gynna bredbandad ekbarkbock i Båtfors naturreservat. Förvaltningen har även medverkat i en ansökan av ett LIFE-projekt, bland annat för att kunna finansiera frihuggning av större arealer, men det har tyvärr inte gått igenom. Reservatförvaltarna har genomfört årliga åtgärder för att skapa lämpliga miljöer för utsättning i Bredforsens naturreservat, i närheten av Båtfors.

Aktiva åtgärder i fält

Veddeponier och frihuggning

Åtgärder för att gynna den bredbandande ekbarkbockens livsmiljöer har utförts i alla län genom olika former av samverkan med andra aktörer. Länsstyrelsen i Kalmar län har fått till två ekdeponier i Björnö naturreservat i samarbete med ekgolv tillverkaren Kährs AB i Nybro. Under 2017 och 2018 lades 10 respektive 15 grova färskas ekstockar ut i naturreservatet. Stockarna utgörs av virke som sågverket klassar som sekunda, men som är bra för den biologiska mångfalden eftersom de ofta är rötade och skadade på olika sätt. I Stockholms län har Kungliga Djurgårdsförvaltningen skapat en ny veddeponi på södra Djurgården och tillförsel av ny ekved görs nu årligen i alla faunadepåer inom Nationalstadsparken.

I Kalmar och Uppsala län har reservatförvaltningarna utfört röjningar och frihuggningar för att gynna ekmiljöer och ekbarkbock intill utsättningsområdena. Till exempel har flera frihuggningar av ek gjorts i Båtfors och även i det angränsande naturreservatet i Bredforsen, i Uppsala län. Ett par av de restaureringsinsatser som gjorts i Björnö naturreservat under 2018–2019 har utförts inom LIFE-projektet Coast Benefit.

Inga skötselåtgärder har registrerats i SkötselDOS i Stockholms eller Kalmar län.

Populationsförstärkande åtgärder

Sedan 2006 har Nordens Ark arbetat med avelsförsök av bredbandad ekbarkbock och nu finns där en avelspopulation som förser länsstyrelserna i Kalmar och Uppsala med skalbaggar eller larver för utsättning. Avelsprojektet har bekostats av

programmedel från Naturvårdsverket. Under åren 2015–2016 gjordes de första utsättningarna av koloniserade stockar med larver och puppor i Båtfors, vid Nedre Dalälven i Uppsala län. Första året sattes 16 baggar ut som flyttats från Djurgårdens population, därefter (2016) övergick man till att sätta ut vuxna baggar från avelspopulationen från Nordens Ark. Länsstyrelsen i Kalmar län började arbeta med återetablering av framavlade baggar under 2017, på lokaler inom Björnö naturreservat där mycket restaureringsarbete gjorts tidigare för att gynna ekmiljöerna. Första året utplacerades 25 koloniserade ekstockar i en nätbur för att stänga ute hackspettar. Påföljande två år satte man ut fullbildade skalbaggar. Båda länen har nu utfört utsättningar av vuxna baggar på respektive lokaler under ett par år och förhoppningen är att arbetet med återetablering ska fortgå minst en femårsperiod.

Utsättningar (antal adulta individer, Kalmar 2 lokaler):

Kalmar: (2017 =105) (2018= 100+12) (2019=113+268)

Uppsala: (2015=16) (2016=270) (2017=120) (2018=83) (2019=412)

Stockholms län har inte utfört åtgärder för ev. skydd mot hackspettspredation på Norra och Södra Djurgården, eftersom det inte bedömts finnas något starkt behov. Med tanke på att populationen i Nationalstadsparken verkar vara stark och med tanke på att faunadepåerna uppfyller en viktig roll för arten, är skydd mot hackspettar en mindre prioriterad åtgärd.

Datainsamling och analyser

Inventeringar och övervakning

Inga systematiska inventeringar har gjorts i Stockholms län, men vid besök till faunadepåer noteras antal baggar. Uppsala och Kalmar län har påbörjat uppföljning av de första utsättningarna som gjorts i Båtfors respektive Björnö. Under 2016 följde Länsstyrelsen Uppsala upp utvecklingen för de koloniserade ekstockar som utplanterats i Båtfors året innan och en uppföljning gjordes även av den första utplanteringen av vuxna insekter som skett under maj samma år. År 2017 gjordes ytterligare en uppföljning. Uppföljning har delvis skett genom feromoninventering men främst genom okulär besiktning av kläckhål. Inget av länen har hunnit med att följa upp de senaste årens utsättningsförsök (2017–2019), men båda länsstyrelserna har planerat för att påbörja uppföljning med feromonfällor under 2020. En förutsättning är att man fått fram feromon som kan användas i inventeringen (Se nedan under Ny kunskap).

Bara Uppsala län har gjort eftersök av arten på lokaler med tidigare känd förekomst under programperioden. Inga fynd av den bredbandade ekbarkbocken gjordes dock vid de feromoneftersök som gjordes i naturreservatet Kalmarnslandet 2017. Länsstyrelsen i Södermanland har tidigare gjort några eftersök i Gripsholms hjorthagar utan fynd av arten. Efter det har ingen mer inventering gjorts och arten

betraktas som utdöd från länet. Data från inventeringar och övervakning har rapporterats till Artportalen, eller kommer rapporteras in under året.

Ny kunskap om feromonfällor

Sedan förra programperioden har flera forskare varit involverade i åtgärdsprogrammets återetableringsarbete genom försök med att ta fram ett artspecifikt feromon som kan användas i insektsfällor vid övervakning av populationerna. Under 2014 påbörjades ett pilotprojekt på Nordens Ark i samarbete med bl.a. Mattias Larsson, vid institutionen för Växtskyddsbiologi på SLU i Alnarp. Sommaren 2015 gjordes ett par första lyckade fällförsök med hjälp av två framtagna feromontyper vid veddeponier i Stora Skuggan. Under 2017 gjordes ett försök i Båtforsområdet med hjälp av feromonfällor med könsspecifika feromoner. Feromonfällor placerades ut av Inis Winde (Institutionen för vatten och miljö SLU i Uppsala) i sex områden i reservatet. Totalt fångades 13 individer, de flesta kring platsen där utsättning gjorts. I en artikel som publicerats i Journal of Chemical Biology 2018 bedömer forskarna att användningen av feromon i fällor är en mer kostnadseffektiv, skonsam och uppföljningsbar inventeringsmetod jämfört med användning av fönsterfällor eller okulär bedömning av kläckhål. Feromonframställningen är ännu inte helt färdig, men samtal pågår mellan länsstyrelserna och forskaren Mattias Larsson som arbetar för att snart kunna få fram feromon för ytterligare tester.

Kostnad av genomförda åtgärder

Den totala kostnaden för genomförda åtgärder som bekostats via NV-ÅGP under programperioden 2015–2019 har uppgått till 400 290 kr (Tabell 1). Utöver det har åtgärder som bekostats av andra finansiärer genomförts till en kostnad av 105 000 kr, men denna summa är antagligen något underskattad eftersom alla inte kunnat redovisa kostnader för exempelvis skötselmedel. De andra kända finansiärerna är Kungliga Djurgårdsförvaltningen, Nordens Ark och länsstyrelsernas reservatförvaltningar. Dessutom har ekgolvstillverkaren Kährs AB i Nybro donerat ekvirke till en faunadepå i Kalmar län.

(Tabell 1)

Åtgärd	2015	2016	2017	2018	2019	Totalt
Dialog & samverkan samt övergripande koordinering	-	11073	-	-	19200	30273
Aktiva åtgärder i fält	78896	48512	146034	50000	9600	333042
Datainsamling & analyser	107	791	33677	-	2400	36975
<i>Total uppskattad kostnad för åren 2015–2019</i>	79003	60376	179711	50000	31200	400290

Resultat av genomförda åtgärder

I det här avsnittet redovisas resultatet av de åtgärder som har genomförts under åtgärdsprogrammets giltighetstid.

Dialog och samverkan

Sedan programmets start har ÅGP-verksamheten utvecklat bra samverkan och dialog med flera externa aktörer som mynnat ut i att det årligen utförs åtgärder som gynnar breddbandad ekbarkbock på flera lokaler. Till exempel har Kungliga djurgårdsförvaltningen anlagt en ny faunadepå på Södra Djurgården, och vedtillförsel sker nu årligen till existerande faunadepåer. Arten verkar trivas väldigt väl vid faunadepåerna och varje år noteras uppemot 50 individer vid ett och samma tillfälle.

Samtliga svarande län upplever bra och smidigt samarbete med Nordens Ark. Tack vare den kunskap och erfarenhet som byggts upp om arten inom Nordens Ark, finns nu en fungerande avelspopulation.

Kalmar och Uppsala län ger också exempel på välfungerande samverkan med reservatsförvaltningarna inom länen. Genom Life-projektet LIFE Coast Benefit har till exempel ett par restaureringsinsatser gjorts i Björnö naturreservat. Frihuggning har skett av flera gamla ekar och efterträdare, och beteshävd har nu återupptagits för en yta på uppskattningsvis 10 hektar. Kalmar län har också haft bra dialog med arrendatorn på Björnö.

Populationsförstärkande åtgärder och skötsel

Uppföljande inventeringar kvarstår för senare års utsättningsförsök i Uppland och Kalmar, men de första utsättningarna av koloniserade stockar och/eller skalbaggar tycks ha varit lyckosamma.

Under 2016–2017 följde Uppsala län upp utvecklingen för de koloniserade ekstockar som sattes ut i Båtfors år 2015 och en uppföljning gjordes även av den första utsättningen av vuxna insekter som skedde under maj 2016. Under 2016 kunde man konstatera 114 nya kläckhål på stockarna från 2015 och minst 5 nya kläckhål återfanns på en grov ekgren bredvid den utlagda veden. 29 kläckhål hittades på stockar som lagts ut tidigare samma år. Inga hackspettsangrepp syntes tack vare hönsnätet runt veden. En uppföljning av kläckhål gjordes även 2017, vilken resulterade i 45 fynd.

Länsstyrelsen Kalmar har än så länge bara följt upp en av utsättningarna, men för den första utsättningen har ett positivt resultat konstaterats även där. Under 2017 kläcktes 58 vuxna individer ur den koloniserade veden. Länsstyrelsen i Kalmar har

också kunnat se att flera baggar har kläckts ur den stora jätteek som föll i Björnö naturreservat under vintern 2016–2017.

Majoriteten av de skötselåtgärder som gjorts för att stärka eller nyskapa livsmiljöer för den bredbandade ekbarkbocken har inte följts upp ännu. Men det framgår att arten verkar klara sig bra i de utlagda och kontinuerligt påfyllda faunadepåer i Nationalstadsparken i Stockholms län, och frihuggningarna som gjorts inom länen innebär att ekarna nu fått bättre konkurrenskraft och ett mer gynnsamt ljusklimat som antagligen kommer gynna flera ekberoende arter.

Inventering

Bara Uppsala län har aktivt inventerat arten på potentiella äldre lokaler, tyvärr utan något positivt resultat. Ett par nya oväntade fynd av arten har dock gjorts i Stockholms och Kalmars län under programtiden.

År 2018 rapporterades ett bekräftat fynd av bredbandad ekbarkbock till Artportalen från Åkersberga i Stockholms län. Fyndet kan betraktas som en ny lokal helt avskild från Nationalstadsparkens spridningsområde. Även från Nynäshamn har arten noterats i Artportalen men fyndet har inte kunnat verifieras ännu. Under 2018 rapporterade radio P4 i Stockholm att den sällsynta skalbaggen bredbandad ekbarkbock hade påträffats i Tomtebodas. Fyndet gjordes i samband med att några ekar fälldes när trafikbolaget SL börjat bygga en ny bussdepå. Enligt SR sparades veden från ekarna som fälldes för att läggas i en faunadepå. Ett tidigare fynd av arten hade även gjorts inom området vid en naturvärdesinventering 2014 i samband med planeringen av bussdepån. Nära detta område, vid Karlsbergs slott finns också sentida säkra fynd av arten. Att arten påträffats i områdena Tomteboda och Karlsberg är inte helt överraskande då lokalerna ligger inom flygavstånd från Nationalstadsparken.

Under sommaren 2018 gjordes ett oväntat fynd av bredbandad ekbarkbock i Hornsö ekopark, i Kalmar län, i samband med att SLU utförde en feromoninventering av långhorningar i nydöd ek. Enligt Länsstyrelsen Kalmar finns två alternativ som kan förklara att en enda individ fångades i feromonfällan. Antingen har en population av bredbandad ekbarkbock funnits kvar i Hornsjöområdet hela tiden sedan senaste fyndet 1956 (några hundra meter från fyndplatsen 2018) eller så har en bagge som kläckts eller släppts ut på Björnö (33 km söderut) flugit till Hornsö ekopark och hamnat i fällan. Det senare verkar dock mindre sannolikt, varför det finns skäl att misstänka att en liten tynande population funnits kvar i Hornsöområdet sedan 1950-talet. Under 2020 kommer området förhoppningsvis inventeras med hjälp av artspecifika feromoner. Feromoninventering gjordes i Björnö, och Horsö-Värnsås samt på platsen för fyndet 2018 och på flera andra platser i Hornsö ekopark under 2017 utan att bredbandad ekbarkbock fångades. Detta skedde innan utsättningarna på Björnö påbörjades.

Slutsatser

I det här avsnittet redovisas en kortfattad bedömning av genomförda åtgärder och måluppfyllelse, samt rekommendation om programmets eventuella fortsättning.

Utförda åtgärder och måluppfyllelse

De mest prioriterade populationsstärkande åtgärderna (skötsel av veddeponier, uppfödning, utsättning) har genomförts under den senaste programperioden och möjligheten till långsiktigt utförande av utsättning är nu väl etablerad. Att föda upp och sätta ut arten bedöms vara ett kostnadseffektivt sätt att stärka de vilda populationerna i Uppland och Kalmar län. Kalmar län har under åren 2017–2019 sammanlagt satt ut 598 individer. Uppsala län har under åren 2015–2019 satt ut 901 individer. För att kontinuerligt fylla på genmaterialet för uppfödningen vid Nordens Ark hämtar man med jämna mellanrum nytt material från Stora Skuggan. Någon information om antalet individer personal från Nordens Ark hämtat från Stora Skuggan har dock ej dokumenterats. Under 2019 kläcktes det fram totalt 1249 individer (632 hanar, 617 honor) vid Nordens Ark. Av dessa sattes 793 individer (63%) ut i Uppland (412 st.) samt Kalmar län (381 st.). Det är viktigt att i fortsättningen följa upp och utvärdera långvariga samarbeten för avelspopulation och skötsel med Nordens Ark och Kungliga Djurgårdsförvaltningen samt förvaltningarna inom länsstyrelserna.

Då endast Uppsala län genomfört inventeringar kan inte många slutsatser dras gällande måluppfyllnad av kortsiktigt mål om minst 500 fertila individer per år. Däremot har troligtvis frihugningar och tillskott av död ved i och intill befintliga lokaler under programtiden förbättrat förutsättningarna för arten. Utifrån de besök som gjorts vid deponierna i Nationalstadsparken bedöms läget för dessa lokaler vara fortsatt stabilt och skalbaggen verkar svara direkt på tillförseln av ekvirke. De första utsättningsförsöken i Båtfors och Björnö (2015–2017) har visat på en positiv utveckling där mellan 50 och 110 kläckhål konstaterats i veden på utsättningsplatserna året efter utsättning. Om utsättningarna även fortsättningsvis lyckas och habitatskötsel samt habitatförstärkning med faunadepåer fortsätter har arten inom dessa tre områden ett bra utgångsläge, framförallt i lokalerna inom naturreservaten där den har ett fullgott skydd mot exploatering.

Det långsiktiga mål för programmet som handlar om att upprätthålla tillräcklig mängd av öppna fleråriga ekmiljöer i landskapet kan tyvärr inte sägas vara uppnått. Även om flera enskilda ekbestånd har gynnats i de tre länen under åren så minskar fortfarande arealen av halvöppna ekskogar och betade ekhagmarker i stort. En bidragande anledning är att miljöersättningsreglerna för markägare länge har varit fokuserade på produktion av foder i form av gräs. Länsstyrelsen Kalmar anser att miljöersättning för att producera biologisk mångfald måste frikopplas från detta produktionskrav och att all koppling till gårdsstödet för miljöersättningar i värdefulla trädbärande betesmarker behöver tas bort.

Behov av fortsatta åtgärder

Länen är överens om att programmet bör förlängas och att de flesta av åtgärderna fortfarande är välmotiverade delar i arbetet med att förbättra situationen för den bredbandade ekbarkbocken. Det råder också enighet om att fortsatt åtgärdsfokus bör ligga på biotopförbättrande åtgärder, övervakning och återetablering. En övergripande bevarandestrategi föreslagen av Lawton m.fl. (2010) lyfter åtgärder för bevarande av biologisk mångfald i prioriteringsordningen: a) ökad kvalitet, b) ökad storlek, c) ökad förbindelse mellan lokaler, d) skapande av nya lokaler e) förbättra omgivningen kring lokaler.

En nationell uppföljningsplan samt en utsättningsplan bör snarast tas fram då Kalmar och Uppsala län anser att utsättning behöver fortsätta i minst fem år till framöver.

I Uppland har viss förberedande biotopskötsel gjorts inom Bredforsens naturreservat för att underlätta utsättning. För att nå fortsatt framgång med återetableringen krävs att det finns kontinuerlig tillgång på substrat för arten och därför behövs mer habitatskötsel. Friställning av ek behöver därför göras i lämpliga områden, framförallt där arten har sina starka fästen och inför eventuell utsättning i nya lokaler i främst skyddade områden. Angående biotopskötselåtgärder bör samverkansvinster kunna utvecklas ytterligare med arbete som görs inom reservatförvaltningar eller andra åtgärdsprogram.

Utifrån erfarenheter i Stockholms län är arbetet med kontinuerligt skötta faunadepåer en mycket viktig faktor för att arten ska kunna ha stabila populationer i länet. Faunadepåer med färskt ekvirke kan sannolikt också förbättra möjligheterna till framgångsrika utsättningar i andra län.

Övervakning av populationerna i de tre länen är ytterst viktig och behövs både för att kunna utvärdera framtida åtgärder såsom friställningar, fler skyddade områden samt behov av uppfödning/utsättning. Idag finns ingen fastställd uppföljningsmetodik eller plan, detta bör prioriteras och tas fram som en grund till fortsatt arbete med *P. detritus*.

Utöver detta nämner två av länen att mer samverkan för områdesskydd behövs för att säkerställa tillräckligt skydd för alla lokaler och för potentiella angränsande områden.

I Stockholms län finns huvuddelen av populationen inom Nationalstadsparken. Länsstyrelsen Stockholm anser att skyddet mot exploatering och mot avverkning av viktiga ekar är tillräckligt inom parken. Då arten även har konstaterats i områden utan skydd som gränsar till Nationalstadsparken kan större hänsyn till ekar behövas

i dessa platser i syfte att säkra spridningen av arten. Detta är något som Länsstyrelsen Stockholm jobbar med inom ramen för arbetet med att ta fram en strategi för ekmiljöer i länet. I strategin identifieras de viktigaste värdetrakterna för ekmiljöer, i vilka alla områden som har potential för bredbandad ekbarkbocken ingår. Förhoppningen är att strategin ska leda till ökad hänsyn för ekmiljöer i utpekade trakter samt öppna för en närmare dialog om artens framtid i de berörda kommunerna.

Länsstyrelsen Kalmar anser att det vore värdefullt om Skogsstyrelsen kunde engageras mer i åtgärdsprogrammet för få markägare att ta större hänsyn till bredbandad ekbarkbock. Inledningsvis behöver delar av Skogsstyrelsens personal utbildas mer om skogliga biotoper som innehåller höga naturvärden knutna till gamla ekar. Fortfarande sker avverkning av oregistrerade nyckelbiotoper i eklandskapet till följd av undermålig nyckelbiotopsinventering eller avsaknad av rådgivning.

Bedömning av åtgärdsprogrammets framtid

Länsstyrelsen i Stockholms län föreslår att åtgärdsprogrammet förlängs med uppdatering av åtgärdstabellen. Motiveringen är följande:

- Samtliga tre län med aktuella förekomster av arten anser att det är angeläget att programmet fortsätter. En välfungerande uppfödning av bredbandad ekbarkbock finns etablerad på Nordens Ark och i två län har nu flera till synes lyckade utsättningsförsök utförts. För att säkra stabila tillståndet för de nuvarande populationerna behöver detta återetableringsarbete fortsätta under minst en femårsperiod.
- Bredbandad ekbarkbock är fortfarande rödlistad som Starkt hotad EN. Även om nya fynd har gjorts i Kalmar län och Stockholm, är antalet kända lokaler fortfarande få. Även om huvuddelen av lokalerna till stor del är skyddade mot exploatering är risken för utdöende på grund av slumpfaktorer, exploatering, predation m.m. fortsatt stor. Det är mycket angeläget att nuvarande lokaler fortsätter skötas, förbättras, utökas och övervakas.
- Fortsatt uppföljning av alla lokaler behöver ske för att utvärdera populationernas tillstånd och för att man ska kunna prioritera rätt skötselåtgärder. För att få en kvantitativ och kvalitativ övervakning krävs att en enhetlig uppföljningsmetod snarast utarbetas. Relevant för detta metodarbete är det forskningsprojekt som pågår inom SLU med framtagning av feromoner.
- Inom ramen för åtgärdsprogrammet finns en särskild möjlighet att kommunicera och samverka med olika aktörer om hotade arter för att visa på var hänsynen gör störst naturvårdsnytta i landskapet. ÅGP-verksamheten är ett värdefullt komplement till områdesskydd, förvaltning och landsbygdsenhetens stödverksamhet.
- I en förlängning av programmet bör en uppdatering göras av åtgärdstabellen där ett tydligare fokus läggs på fortsatt och utökad biotopvård, gedigen planering och uppföljning, en utredning av utsättningsarbetet samt nya utsättningslokaler.

Publikationslista

Eventuella rapporter och övriga publikationer som framtagits under programperioden:

Mikael A. Molander, Jimmy Helgesson, Inis B. Winde, Jocelyn G. Millar, Mattias C. Larsson. (2018) The Male-Produced Aggregation-Sex Pheromone of the Cerambycid Beetle *Plagionotus detritus* ssp. *detritus*, Journal of Chemical Ecology 45(1).

Referenslista för artiklar nämnda i rapporten:

Lawton, J.H., Brotherton, P.N.M., Brown, V.K., Elphick, C., Fitter, A.H., Forshaw, J., Haddow, R.W., Hilborner, S., Leafe, R.N., Mace, G.M., Southgate, M.P., Sutherland, W.J., Tew, T.E., Varley, J. & Wynne, G.R. (2010) Making Space for Nature: a review of England's wildlife sites and ecological networks. Report to Defra.